

JARMO KIILUNEN &
NINA NIKKI

Alfasta oomegaan: Uuden testamentin kreikan tukipaketti. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura 2013. 382 s.

Suomenkielisten Uuden testamentin kreikan apuvälineiden joukko on täydentynyt tuhdilla tukipaketilla, josta riittää iloa monentasoisille kreikantaitojen kertaajille ja syventäjille. *Alfasta oomegaan* koostuu neljästä osasta. Ensimmäinen luku, Nina Nikin laatima kuusikymmensivuinen lauseopillinen lukuopas avaa Filippiiläiskirjeen syntaksia jae jakeelta. Muut kolme osiota ovat Jarmo Kiilunsen kädenjälkeä. Toinen luku sisältää Uuden testamentin tavallisinta sanastoa eri tavoin jaoteltuina. Kirjan laajin osio on kolmas luku, kielioppi-termien aakkosellinen asiahakemisto. Neljäntenä on taulukkomuotoinen tempusavain Uuden testamentin verbeistä.

Lauseopillisen lukuoppaan tarkoitus on johdattaa lukija kreikkalaisen lauseen erityispiirteisiin, niin että Uuden testamentin kreikkaa pääsee lukemaan sen omilla ehdoilla. Aluksi lukijalle esitellään ytimekkäästi kreikkalaisen lauseen erityispiirteitä, antiikin puheiden ja kirjeiden rakennetta sekä Filippiiläiskirjeen taustaa ja tematiikkaa. Jae jakeelta etenevässä lukuoppaassa huomio kiinnittyy ensin kreikankielisen tekstin väreihin, joilla eri lauseenjäsenet on merkitty: predikaatti punaisella, subjekti sinisellä, objekti vihreällä ja predikaatiivi violetilla. Lopputulos on esteettisesti miellyttävä ja tavattoman havainnollinen. Tekstin jälkeen annetaan muutamia muoto-opillisia määrittelyjä hankalista sanoista. Varsinaisessa selitysosassa syntaksiin pureudutaan syvemmin. Nikki johdattaa lukijaa hankalien lauseiden läpi selkeästi ja kiinnostavasti. Mallikäännöksen tarjoamisen sijaan esitellään erilaisia tulkinta- ja käännösvaihtoehtoja, ja välillä vuosien

1938 ja 1992 raamatunsuomennosten ratkaisut otetaan esille havainnollistamaan eroja. Muutaman keran käsitellään myös käsikirjoitusten välisiä variantteja.

Uuden testamentin perussanas-to koostuu kahdesta osasta. Ensin esitellään sanaluokittain vähintään sata kertaa esiintyvät Uuden testamentin sanat, sitten aakkosjärjestyksessä vähintään 30 kertaa esiintyvät. Ensimmäinen jaottelu mahdollistaa sen, että opiskelija voi opetella esimerkiksi kaikkein tavallisimmat verbit yhdessä. Kiintoisa ratkaisu on, että opiskelijoiden toivomuksesta jälkimmäiset sanat annetaan myös suomesta kreikkaan. Sitä, miten opiskelijat ajattelivat hyödyntää tätä opiskelussaan, ei valitettavasti avata. Opiskelijan motivointia ei unohdeta tässäkin osiossa: lukijalle kerrotaan, että koska vähintään 30 kertaa esiintyvät sanat kattavat yli neljä viidesosaa Uuden testamentin kokonaissanastosta, niiden opettelu kannattaa. Erinomaisen hyödyllinen on sivun 87 ekskurssi helposti sekoittuvista pikkusanoista.

Laaja Kieliopillinen asiahakemisto on yhdistelmä kielioppi-termien avausta, kielioppikirjaa ja myös riemastuttavia knoppitietoja. Niille, jotka eivät olleet hereillä äidinkielen tunneilla, teos tarjoaa mahdollisuuden kerrata koulusivistykseen kuuluvaa kielioppi-termistöä yksinkertaisten suomenkielisten esimerkkien avulla. Niinpä sanastoon on sisällytetty esimerkiksi objektin ja persoonapronominin määritelmät. Suurin osa materiaalista on kuitenkin iloksi ja huviksi jo edistyneemmille kieliopin opiskelijoille. Havainnollisen ja opiskelijalähtöisen esitystavan ansiosta kirjasta saa kerrattua nopeasti ja tehokkaasti esimerkiksi infinitiivin keskeiset käyttötavat. Esimerkkejä on runsaasti, ja niihin on valikoitu lähtökohtaisesti toisia ilmaisuja kuin *Alfasta alkuun* -peruskurssikirjassa.

Selitysten taso ylittää reippaasti sen, mihin peruskurssilla päästään. Esimerkiksi deponenttiverbi-

en ja mediumin problematiikkaa pohditaan laajasti, ja kielioppi-termien joukossa on käsitteitä, joita käytetään lähinnä perinteikkäissä laajoissa kieliopissa. Mukaan on mahtunut myös sangen harvinaisia termejä: kreikan opinnoissa on todistettavasti mahdollista edetä varsin pitkälle törmäämättä käsitteeseen obliikvisija. Kieliopillisten ilmiöiden lisäksi mukana on kiinnostavia yksityiskohtia muun muassa aakkosten kehityksestä (tiesitkö, mikä on heeta?), Novumin historiasta ja nykykreikasta. Etymologian ystävät ihastuvat kielioppi-termien avaamiseen: lukija saa muun muassa tietää että akkusatiivin taustalla on epäonnistunut latinannos sanasta *αἰτιατική*. Perusteelliset sisäiset viitteet auttavat suunnistamaan eri hakusanojen välillä.

Liitteenä oleva tempusavain auttaa toisaalta määrittämään yksittäisen verbimuodon aikamuodon, toisaalta hahmottamaan kunkin tempusvartalon tyypilliset piirteet. Tähänkin osioon on kirjoitettu opiskelijaa motivoiva johdanto ja taulukon käyttöohje. Punaisen värin ja huuto-merkkien käyttö erityistä huomiota vaativien muotojen kohdalla suuntaa huomiota oivallisesti.

Kirjan merkittävä ansio, sen monipuolisuus, on samalla – nurinkurista kyllä – suurin haaste sitä käyttäessä. Kirjasta on iloa monenlaisille lukijaryhmille, mutta juuri kukaan ei hyödy sen lukemisesta kannesta kanteen. Lukijan on tunnettava sekä kirjan sisältö että oma taitotasonsa ja tarpeensa, jotta voi käyttää teosta tarkoituksenmukaisesti. Tässä ovat apuna kirjan yleisjohdannon ja eri osien johdantojen perusteelliset evästyksset.

Peruskurssilainen saa tukea keskeisen kieliopin omaksumiseen ja innoitusta jatkaa kreikan parissa. Aineopintoja tekevä tai kreikkaa kertaileva hyötyy varmasti Filippiiläiskirjeen lauseopin avaamisesta, joka valmistaa lukemaan itsenäisesti Uuden testamentin kirjeitä ja ylipäänsä kreikan polveilevaa lausetta. Syven-

tävien opintojen parissa puurtava ottaa Uuden testamentin sanaston ja verbimuodot haltuun sanaston ja tempusavaimen avulla. Kirjassa on myös ällistyttävän paljon materiaalia, josta on hyötyä niille Uuden testamentin jatko-opiskelijoille, jotka tekevät Kreikan kieli ja kirjallisuus-sivuainetta klassillisen filologian osastolla. Kreikan opettajat puolestaan saavat mallin siitä, miten kielioppiasiat esitetään selkeästi silloin kun kohdeyleisö ei ole omaksunut 1800-luvun saksalaisten oppikoulujen latinan perusoppimäärää, vaan opiskellut aikaisemmin ainoastaan nykykieliä.

Teoksen suhde kielioppeihin on jäänyt kaksitahoiseksi. Nikki viittaa Filippiäläiskirjettä avatessaan johdonmukaisesti Lars Aejmelaeuksen *Uuden testamentin kreikan kielioppiin*: indefiniittipronomineista lisää tietoa haluavan tulee kaivaa ilmoitettu pykälä esille koko ajan rinnalla käytettävästä kielioppikirjasta. Kuitenkin Kiilusen Kieliopillinen asiahakemisto sisältää niin paljon kielioppien kanssa päällekkäistä aineistoa, että olisi ehkä ollut mahdollista rakentaa lauseopillinen lukuopas niin, että se viittaakin ensisijaisesti saman kirjan hakemistoon. Toisaalta tekijöiden tarkoitus tuskin oli korvata kielioppikirjaa. Asian voi nähdä niinkin, että lukuopas johdattaa lukijan kieliopin ääreen, joka voi sekin olla uusi tuttavuus. Silti lukija, jota laiskottaa ajatus kahden kirjan käyttämisestä, löytää useimmiten haluamansa helposti aakkosellisesta kielioppihakemistosta viimeistään ristiviitteiden avulla.

Alfasta oomegaan on oiva esimerkki pedagogisesti korkeatasoisesta, opiskelijalähtöisesti rakennetusta oppimateriaalista. Lukemisen iloa lisää kirjan kaunis ulkoasu, joka omalta osaltaan houkuttaa selailemaan teosta ja hankkimaan sen omaan kirjahyllyyn.

KATJA KUJANPÄÄ
TEOL. MAIST., HELSINKI

MICHAEL LIPKA *Roman Gods: A Conceptual Approach. Religions in the Graeco-Roman World 167.* Leiden: Brill 2009. 219 s.

Antiikin kulttuuriin tutustuvalle jumaliin liittyvät tarut tarjoavat paljon kiinnostavaa materiaalia ja mielenkiintoisia kertomuksia. Varsinkin kreikkalaisen pantheonin seikkailut ovat täynnä vauhdikkaita käännteitä ja mielenkiintoisista motiiveista nousevia juonitteluja. Theogoniat eli jumalten synty tarinat kertovat kuohuvista aalloista tai jumalten ruumiinosista alkunsa saaneista antropomorfisista hahmoista, joiden vastuulle kuuluu esimerkiksi tietyistä luonnonilmiöistä, ammateista tai taidoista huolehtiminen. Jotkut jumalista syntyivät, toiset olivat alun perin kuolevaisia, jotka jumalallistettiin palkkioksi urotyöstä tai muusta ansiosta.

Perinteisen roomalaisen uskonnon jumaluudet erosivat monelta osin kreikkalaisista jumalista, joihin liittyvät tarinat ovat suurelle yleisölle tuttuja niin tv-sarjoista kuin oppikirjoistakin. Michael Lipkan tutkimus *Roman Gods* tarjoaa analyttisen lähestymistavan roomalaiseen jumalmailmaan. Lipkan perusteeksi on, että käsitteet ja niitä ilmentävät sanat eivät aina käy yksi yhteen. Samoja konsepteja voidaan ilmaista eri keinoin. Esimerkiksi sanat *deus*, *numen* tai *divus* eivät hänen luennassaan kanna lukkoon lyötyjä merkityksiä mukanaan vaan saavat käsitteellisen sisältönsä kontekstista, jossa niitä käytetään. Lipka määrittelee lähestyvänsä historiallista materiaalia deskriptiivisesti etsien käsitteellisiä rajoja termille ”jumala”, jonka määrittelyyn hän ei ole tyytyväinen aiemmassa roomalaisen uskonnon tutkimuksessa.

Teoksen ensimmäinen luku käsittelee jumalaa konstituovia käsitteitä (constituent concepts), kuten tila, aika ja rituaali. Kun esimerkiksi roomalaisten tärkeintä jumalaa, Jup-

piteria, tarkastellaan tällaisten kategorioiden valossa, huomataan että hänet on lokalisoitu useisiin tärkeisiin paikkoihin kaupungissa. Näistä keskeisin on hänen temppelinsä Capitolium-kukkulalla aivan kaupungin hallinnon ytimessä näkyvällä ja arvostetulla julkisella paikalla. Jup-piterin arvostuksesta kertovat niin hänen pyhäkkönsä koko kuin sen arkkitehtuurikin. Pääjumalan jovi-aali hahmo antoi asteikon kaupungin muidenkin pyhäkköjen puitteille. Lipka hahmottelee muutamia kategorioita, joiden avulla jumaluuksia voidaan luokitella sen mukaan palvottiinko niitä omassa pyhäkössään vai oliko jumaluus liitetty esimerkiksi johonkin tiettyyn patsaaseen. Osa jumaluuksista on aikojen saatossa myös yhdistynyt niin, että niitä palvottiin käytännössä yhtenä jumaluutena.

Lipka tekee havainnollisia vertailuja myös teologeja kiinnostaviin ilmiöihin. Hän selostaa, että Jerusalemin temppelin tuhoaminen vuonna 70 jKr. johti siihen, että juutalaisten jumalanpalvelukset menettivät fyysisen kiinnekohtansa ja liturgia alkoi painottua aiempaa enemmän. Hän nostaa esiin myös varhaiskristillisiä apologettoja, joille Jumalan lokalisointi ei näytä olevan kovin keskeistä vaan jopa mahdotonta. Varhaiskristillinen käsitys jumaluuden funktioista ja sen palvontaan liittyvästä tilasta näyttää siis eroavan perinteisestä mallista. Toisin kuin pakanalliset vastineensa, kristilliset riitit ankkuroituivat yleensä tiettyihin tapahtumiin (Jeesuksen kaste, ristiinnaulitseminen tai ehtoollisen asettaminen). Lisäksi ne olivat roomalaisia näytöksiä vaatimattomampia, yksityisempiä ja pienimuotoisempia. Kristilliset rituaalit aiheuttivat myös monia riitoja, kun taas pakanakultit Lipka näkee kultiltaan joustavampina.

Lipkan esitys ei ole erityisen systemaattinen jäsentelyltään, eikä hän juuri huomioi yhtäläisyyksiä, joita varhaiskristillisen liturgian tutkimuksessa on tavallisesti nähty suh-